

## XIX

### KLASZTOR ŚWIĘTEGO KRZYŻA W MILATYNIE

#### 1. FUNDACJA EREMU DLA OO. KAMEDUŁÓW

Milatyn Nowy położony jest w odległości 5 mil (na północny wschód) od Lwowa. Z początkiem XVIII w. miejscowość tę po Mikołaju Milatyńskim i Ozgach, przejęli Łączyńscy. Około 1730 r. właścicielką Milatyna była Teresa z Kraśnickich, 1 v. żona Franciszka Gałęckiego, miecznika podlaskiego, 2 v. Jerzego Antoniego na Kutkorzu Łączyńskiego, chorążego i podkomorzego ziemi lwowskiej.

W swych dobrach (Nowy Milatyn), pokrytych lasami, Teresa Łączyńska ufundowała erem dla oo. kamedułów. Kapituła Generalna tego zakonu, przyjmując fundację w 1738 r., nazaczyła na przełożonego o. Feliksa, Węgra. Kameduli przybli do nowo wybudowanego eremu. Składał się on z kilku eremitarzy z kaplicami i jedną większą kaplicą klasztorną do odprawiania służby Bożej. Erem poświęcono, nadając mu tytuł Św. Krzyża. W 1740 r. przełożonym w Milatynie był o. Wawrzyniec Czackowski, a w 1742 o. Karol Reszkowski.

Dnia 11 maja 1742 r., w grodzie lwowskim, fundatorka zapisała na utrzymanie zakonników sumę 33.000 zł.

Około 1744 r. przybył do eremu Św. Krzyża o. Klemens (neapolitańczyk), major zakonu, w celu przeprowadzenia wizytacji generalnej. W wyniku wizytacji stwierdził, że styl życia w eremie milatyńskim odbiegał od reguły zakonnej. Po porozumieniu się z Mikołajem Wyzycim, arcybpem lwowskim, polecił zakonnikom opuścić fundację i powrócić na Bielany k. Krakowa. O. Ludwik, prokurator kamedułów polskich, przybył do Milatyna po ruchome rzeczy i aktem datowanym we Lwowie (w urzędzie grodzkim) dnia 1 lutego 1745 r. zrzekł się fundacji i zapisu 33.000 zł na rzecz fundatorki.

## 2. FUNDACJA KLASZTORU OO. KARMELITÓW BOSYCH

Po opuszczeniu eremu Św. Krzyża przez kamedułów, Teresa Łączyńska sprowadziła na ich miejsce karmelitów bosych ze Lwowa, ofiarując im swoją fundację. Zbudowała dla nich obszerny dom zakonny z małą świątynią według planu dla klasztorów mniejszych. Karmelici objęli klasztor i kościół pod wezw. Św. Krzyża i Św. Mikołaja w 1745 r. Klasztor aż do kasaty był rezydencją. Według katalogu z 1770 r. przebywało w Milatynie 11 zakonników, w tym 7 księży i 4 braci. Katalog z 1781 r. wymienia 10 zakonników. Przez szereg lat przełożonym konwentu był o. Benignus Biesiadecki, eks-prowincjał, protonotariusz apostołski.

Zapisek z dnia 28 czerwca 1755 r. fundatorka przekazała na utrzymanie klasztoru grunta, lasy, stawy, pasiekę, karczmę etc. oraz fundusz 33.000 zł. W dniu 8 marca 1756 r. w grodzie lwowskim o. Aureliusz Augustyn od Wniebowzięcia NMP, prokurator klasztoru lwowskiego, aktykował powyższy zapis fundatorki i rozgraniczenie gruntów klasztoru w Milatynie. Według wykazu nieruchomości z 1785 r. konwent posiadał:

poła ornego	1 mórg	1207 sążni
łąk	17 mórg	1534 sążni
ogrodu	3 morgi	931 sążni
pastwisk	26 mórg	1496 sążni
stawów	17 mórg	1291 sążni
Razem	68 mórg	59 sążni

Zaraz po objęciu fundacji, karmelici rozpoczęli budowę urządzeń i budynków gospodarczych dla użytkowania i zagospodarowania zapisanych majątków. Założyli własną cegielnię, młyn, stajnię na 54 konie, browar, wozownię, mieszkanie dla służby, spichlerz i obszerny zajazd dla pątników zwany austerią.

Dekretem z 1782 r. cesarz Józef II zniósł zakony kontemplacyjne. Uprzedzając przejęcie majątków klasztornych na własność państwa, karmelici w Milatynie uwłaszczyli chłopów. W dniu 11 czerwca 1785 r. wszystkie swoje nieruchomości ziemskie odstąpili na własność parafianom milatyńskim. Akt cesji podpisali: o. Jan Bonifacy Jerzek — przeor, o. Stanisław Łaski, o. Kajetan Sztuczka i Antoni Zayczek.

Przeprowadzając regulację parafii i klasztorów, Konsystorz Lwowski aktem z dnia 16 kwietnia 1788 r. zażądał wykazu członków klasztoru w Milatynie z opinią, którzy z nich nadają się do pracy duszpasterskiej na parafii. O. Ildefons Igrysz, prowincjał, w dniu 25 maja 1788 r. przesłał do Konsystorza wykaz wszystkich ojców konwentu, zdolnych do podjęcia pracy w duszpasterstwie parafialnym. Na tej podstawie dowia-

dujemy się, że do samej kasaty w klasztorze przebywało 6 kapłanów: o. Ildefons Igrysz, prowincjał (lat 65), znający język słowacki, niemiecki, hiszpański, malabarski i inne; o. Petroniusz Kisielewicz, przeor (lat 55); o. Kasjan Ziański (lat 37); o. Spirydion Wilczyński (lat 38); — o. Zefiryn Pęczkowski (lat 40); o. Apolinary Nanowski (lat 31).

Niedługo potem, w czerwcu lub w pierwszej połowie lipca klasztor został zlikwidowany. Wyżej wymienionych ojców rozesłano po parafiach. Przy klasztorze pozostał tylko o. Ildefons Igrysz, eks-prowincjał — długoletni misjonarz w Indiach (zmarł w Milatynie, dnia 9 października 1790 r.).

Z chwilą supresji karmelitów, na mocy aktu regulacyjnego z dnia 4 października 1788 r., w Milatynie ustanowiono kapelanię lokalną, którą zarządzał już od 20 lipca ks. Jan Piasecki.

Po wybudowaniu nowego kościoła, utworzono w Milatynie parafię, którą wraz z klasztorem od 14 września 1840 r. otrzymali oo. jezuici. Po ich ustąpieniu, od 14 lipca 1848 r. przejęli tę placówkę księża diecezjalni. W końcu, od dnia 1 lipca 1906 r., straż przy cudownym obrazie Chrystusa Milatyńskiego objęli xx. misjonarze.

### 3. OPIS KOŚCIOŁA I KLASZTORU

Według opisu inwentarza zdawczo-odbiorczego z dnia 19 września 1788 r., pierwotny kościół złączony był z zabudowaniami klasztorowymi jako część integralna monasteru. Kościół murowany z cegły, pokryty gontami, mógł pomieścić 200 osób. Strop był z desek, a posadzka z cegły. Wnętrze oświetlone 8 oknami z kratami. Nad portalem chór muzyczny z organami. Karmelici założyli przy świątyni kapelę z kilkunastu instrumentów i chór. Ks. Warmuziński, proboszcz milatyński, zebrał i sporządził wykaz dorobku artystycznego kapeli, obejmującego 233 kompozycje, w tym: 37 mszy, 39 litanii, 41 ofertoriów i motetów, 21 nieszpórów, 11 symfonii (różnych autorów) — w układzie na organy, instrumenty i śpiew chórowy. Orkiestra i chór istniały aż do kasaty klasztoru.

W skład wyposażenia kościoła wchodziły trzy ołtarze, ambona, 4 konfesjonały i 6 ławek. Główny ołtarz poświęcony był św. Mikołajowi, a od 1747 r. umieszczono w nim cudowny obraz Chrystusa Ukrzyżowanego. Boczne (ze statuami patronów pośrodku) poświęcone były czci Matki Bożej i św. Józefa. Ołtarze przyozdobione były relikwiarzami, sprowadzonymi z Rzymu przez o. Benignusa Biesiadeckiego w 1767 i 1768 r.

Z powodu ciągle napływających pielgrzymów, konieczną okazała się budowa nowego kościoła. Z pomocą przybył karmelitom Franciszek Głogowski, starosta krzywiecki, zapisując w Rudzie, dnia 19 kwietnia 1771 r.

na budowę kościoła procent 5.000 zł rocznie z sumy 50.000 zł, aż do ukończenia budowy. Po jej ukończeniu cały kapitał (50.000 zł) Głogowski zobowiązał się oddać klasztorowi, z wieczystą obligacją 3 mszy przed cudownym obrazem. Z tego zapisu i ofiar wiernych karmelici wzniesli potężną świątynię według planów arch. Franciszka Ksawerego Kulczyckiego, której jednak nie mogli dokończyć z powodu kasaty. Budowa trwała do 1790 r. W tym roku, 5 sierpnia, Kuria Biskupia pozwoliła na poświęcenie i otwarcie nowego domu Bożego. Cudowny obraz przeniesiono ze starego kościoła do nowego w dniu 12 czerwca 1791 r. Przeniesiono również ołtarze, ambonę etc. Dnia 5 sierpnia 1789 r. rząd ofiarował do świątyni 3 ołtarze, konfesjonały i ambonę ze zniszonego kościoła karmelitów trzewickich. Z tego przyjęto tylko ambonę i dwa ołtarze.

Kościół murowany, w stylu barokowym, trzynawowy z transeptem, na rzucie krzyża łacińskiego. Boczne nawy zredukowane do rzędu kaplic, otwartych arkadami do nawy głównej. Sklepienia kolebkowe z oknami w lunetach. Na skrzyżowaniu transeptu kopuła (z latarnią), przyozdobiona sztukaterią. Poniżej kopuły w 4 narożnikach kompozycje malarskie, przedstawiające czterech ewangelistów w obramieniach stiukowych. Ściany podzielone pilastrami tokańskimi i gzymsem, a sklepienia gurtami. Sklepienia i ściany przyozdobione dekoracją stiukową z wzorami geometrycznymi i roślinnymi.

Fasada trzyprzęsłowa i trzykondygnacyjna. Najniższa kondygnacja — klasycystyczna — posiada dwie pary kolumn tokańskich, wysuniętych naprzód, na których wspiera się belkowanie gzymsu. Przęsła boczne z pilastrami tokańskimi zwieńczają attyki z wazonami. W centralnych polach prostokątne okna z nadczółkami ostrokątnymi i — poniżej — bocznymi portalami. W centrum przęsła środkowego między kolumnami — główny portal wejściowy (z kamienia ciosowego) i duże okno. Środkowa kondygnacja, podzielona pilastrami jońskimi, w centralnym polu posiada okno przesklepione arkadą, a w bocznych polach półokrągłe nisze z nadczółkami, w których wstawiono statuy świętych. Na fryzie środkowym napis: *DE TUIS DONIS AC DATIS*. Najwyższa kondygnacja, z niszą półokrągłą i gankiem z żelaznej kraty, posiada spływy i obeliski zakończone krzyżykami. Fasadę zwieńcza tympanon (ryc. 101).

Wyposażenie wnętrza niejednolite. W jednoprzęsłowym prezbiterium wielki ołtarz z drzewa, z pięcioma parami kolumn o kapitelach kompozytowych z nasadnikiem i uszatyimi przyczółkami. Między kolumnami trzy pary rzeźb świętych Zakonu Karmelitańskiego (ryc. 102—103). W środku retabulum — łaskami słynący obraz Chrystusa w rokokowej misternie wykonanej srebrnej ramie. W transepcie umieszczono sześć bocznych ołtarzy, z różnych kościołów. Ambona barokowa z prawej strony nawy pochodzi od karmelitów trzewickich. Na szczycie daszku rzeźba św. Piotra i cztery putta poniżej. Na filarze płaskorzeźba

z wizerunkiem św. Szymona Stocka, a na gzymsie podstawy — cztery figury św. karmelitańskich.

Stary kościół, stojący przed fasadą nowego, popadł w ruinę. W dniu 5. maja 1797 r. ks. Stanisław Baron Błażowski, kapelan milatyński, zwrócił się do urzędu powiatowego w Złoczowie o pozwolenie usunięcia starego, niepotrzebnego kościoła, utrudniającego dojście i zasłaniającego fasadę nowej świątyni.

Cmentarz ogrodzono murem w 1864 r. Wprowadzała do niego brama murowana, przesklepiona arkadą z tympanonem. Obok niej wzniesiono z muru płaską, trójdziałową dzwonnice, zwieńczoną również tympanonem.

Klasztor karmelitów był murowany z cegły, parterowy, podpiwniczony, w kształcie czworoboku (ryc. 105). Zgodnie z założeniem planu dla klasztorów mniejszych, posiadał ponad 20 cel mieszkalnych, kuchnię, refektarz, spiżarnię, bibliotekę, salę rekreacyjną, chór zakonny, bielizniarkę i ubikacje. Korytarze i niektóre oficyny miały posadzkę z cegły. Stropy były z drzewa. Cały dom pokryty gontami i otoczony murem. W obrębie murów znajdowały się: skład drzewa, stajnia na 12 koni, szpital (dla chorych robotników i służby), za nim brama na podwórze klasztorne, mieszkania dla służby folwarcznej, dwie obszerne oficyny (w których po kasacie mieszkał kapelan) oraz spichlerz. Poza murami wznosiła się klasztorna gospoda z jadalnią i obszerny zajazd na 40 par koni. Pod budynkiem były głębokie piwnice i korytarze. Obok austerii stał browar, a nieco dalej magazyny z piwnicami.

#### 4. CUDOWNY OBRAZ PANA JEZUSA MILATYŃSKIEGO

Klasztor w Milatynie znany jest w Polsce jako miejsce pielgrzymkowe ze względu na słynący łaskami obraz Chrystusa Ukrzyżowanego (ryc. 104). Obraz ten malowany na płótnie o rozmiarach 73×56 cm, przywiózł z Rzymu o. Józef Mocarski, dominikanin, ofiarując go ok. 1700 r. krewnej Janinie Krzeczowskiej, z okazji jej zaślubin z Popławskim. W 1734 r. wizerunek posiadała Magdalena Kucharska. Po zaślubieniu Antoniego Sobieszkańskiego, cześnika latyczowskiego, zamieszkała w swoich dobrach w Nowym Stawie. Po uzyskaniu licznych łask, Sobieszkańscy umieścili podobiznę Ukrzyżowanego w swej kaplicy domowej, a jako wotum wdzięczności za uzdrowienie, sprawili srebrną koronę i gwiazdkę do boku. Po zbadaniu cudów i łask przez biskupią komisję, Mikołaj Ignacy Wyżycki, arcybiskup lwowski, dekretem z dnia 10 lipca 1747 r. ogłosił obraz jako „łaskawy” i polecił go przenieść do kościoła karmelitów bosych w Milatynie dla oddawania publicznej czci. Przeniesienia dokonano procesjonalnie w dniu 14 sierpnia 1747 r. Po urzędowym stwierdzeniu licznych nowych łask i cudów, arcybiskup Mikołaj

Wyzycki, aktem datowanym we Lwowie dnia 15 stycznia 1755 r., ogłosił obraz za cudowny. Obecnie przechowywany jest w wewnętrznej kaplicy klasztoru xx. misjonarzy w Krakowie na Kleparzu.

Źródła: Archiwum Prowincjonalne Misjonarzy w Krakowie. *Klasztor w Milatynie* sygn. rkps 40. *Liber memorabilium...*; rkps 41. *Liber miraculorum patratorum ad imaginem thaumaturgi crucifixi D. N. J. Christi in ecclesia milatynensi conscriptus A. D. 1769*; rkps 43. *Akta kościoła*; rkps 44. *Compendium omnium memorabilium ... ecclesiae parochialis milatynensis confectum die 27 aprilis 1794 a.*; rkps 45. *Konserwacja kościoła*; rkps 46. *Korespondencja z Konsystorzem we Lwowie*; rkps 63. *Kapełani w Milatynie*; Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej, AP 161. *Akta dotyczące karmelitów bosych w Milatynie z lat 1786—1795.*

Ważniejsze druki: Piotr Brukwiński ks. *Cudowny obraz Pana Jezusa Ukrzyżowanego w kościele księży misjonarzy w Milatynie Nowym*. „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo”. Kraków 1910. Rok XVI nr 1 s. 100—109, 289—298; Rok XVII nr 1—3; Rok XVIII s. 65—73; 241—246; Rok XIX s. 116—127.

Piotr Brukwiński ks. *Cudowny obraz Pana Jezusa w Milatynie Nowym*. Brody 1911.

*Chwała krzyża w cudownym milatyńskim Ukrzyżowanym Zbawicielu*. Lwów 1758.

*Cuda i nabożeństwa wstawionego obrazu P. Jezusa Ukrzyżowanego...* Lwów 1830.

*Opis cudów i łask wstawionego obrazu P. Jezusa Ukrzyżowanego znajdującego się w kościele parafialnym w Milatynie*. Lwów 1880.

*Opis rozmaitych łask...* 1840 r.

*Prawdziwa pociecha w cierpieniu — Najświętszy Zbawiciel cudami słynący w Milatynie*. Lwów 1830.

Jan Taranowicz ks. *Wiadomość o cudownym obrazie Pana Jezusa w Milatynie Nowym z okazji 150-tej rocznicy ogłoszenia obrazu cudownym*. Lwów 1905.

Źródło żywota czyli historia cudów P. J. Milatyńskiego. Lwów 1758.

Źródło żywota wiecznego... to jest historia o początkach wstawienia się łaskami i cudami ukrzyżowanego Pana Jezusa w obrazie swoim u WW. OO. Karmelitów Bosych w Milatynie. Lwów 1757.

Zbigniew Hornung. *Majster Pinsel snycerz. Karta z dziejów polskiej rzeźby rokokowej*. Wrocław 1976.

